ЈОВАН ДЕЛИЋ

ГОЈКО ЂОГО – ЦРНИ АРГУНАУТ СРПСКОГ ПЈЕСНИШТВА

(О ПОЕЗИЈИ И ПОЕТИЦИ ГОЈКА ЂОГА)

2025.

САДРЖАЈ

Посвета 7

Увод 13

1. Шепави пингвин као пјесников двојник – *Туга пингвина*: прилог поетици „тајног знака“ 19

2. Модрина на небу, модрице на кожи и души: вишезначност *Модрице* 35
3. „Завезани“ и „развезани“ отровни језик *Кукуте*: од мита ка социјалној алузивности 49
4. Књига као судбина – *Вунена времена*: лирски спјев као потрес 65
5. Црни праменови „развезаног језика“ тамничке поезије: *Црно руно* Црног Аргонаута 101
6. Објава „вунене трилогије“: *Клупко* 129
7. Поглед са Хума „иза међе модре“ 167
8. Љубавна поезија 215
9. Програмске пјесме 231
10. Ђогов културни патриотизам 251
11. Вишезначност и универзалност Ђогове сатире - сатира као рефлексивна поезија 275
12. „Поглед с Леотара“ на поезију Гојка Ђога 307

Бесједа 317

О писцу 337

ПОСВЕТА

Нову (1926 - 2009), Божићнем полазнику мога дјетињства, због доброг срца и ове приче.

Кад год пређем бадњаке у вашој кући – у мојој кући, јер смо били у заједници најдуже на Планини Пивској – чудим се како остадох жив. Како се вратих са Зиданог Моста! И вазда сам на јутрошње јутро захвалан Богу и Богомладенцу, и Пресветој Богородици, што ми поклонише живот. Само су они могли да ме без огреботине извуку из тога братског полома.

Миљану Гаговићу свака част и чест. Он је преломио. Не дам, вели, да убијете ово дијете. Није оно руке окрвавило. Ми смо криви што је он отишо с четницима. Убили смо му онаквога стрица, учитеља и школског надзорника, на правди Бога. А човјек је био с нама, наш, предсједник нашега народноослободилачког одбора. Мене ни данас није јасно што смо га убили, а не њему, онда. Нађего Бојовић с четницима и покупио га. Поклоните ми то дијете.

И поклонише ме, ко какво штене. Гаговићу, мом Пивљанину, комшији из Безуја. Он се старао да се куће докопам.

Он старији од мене. Командант. Нити умијем, нити смијем да се захвалим. Ја – голобради четник. Осуђен на смрт. Спашен.

- Фала ти. Спасио си ми живот - промрмљах некако.

- Ја сам вама, Делићима, дужник. Неко је од твојих – Љубо или Милика – на раменима извукао мога смртно рањеног брата Вуксана. Памтим ја то. Мало сам дуга одвадио. А на вама и нама стоји Пивски манастир.

Е, тада сам осјетио терет на раменима. И да овдје нијесмо само Миљан и ја, мали четник Ново Радојев. Бог је са нама.

- А ти се, мали чувај! Сакриј се кад дођеш кући у неку пећину, док се држава не уреди. Може ти нака будала просути мозак, тек онако.

Тада разумјех да ти нака будала може просути мозак – тек тако.

Мого сам, Бога ми, и ја неком просути мозак – тек онако.

Много ме је научио тај Миљан Гаговић. И да знаш – цијенио је твога оца.

Ни данас не знам колико сам до куће путовао. Дошао сам једва жив. Гладан, усукан, полумртав.

Не знам да ли сам их више обрадовао или ожалостио. Ваља ме крити, хранити, не показивати...

Сељковац је чудо. Пећине, шумарци, стијене.

Сакрише ме у пећину у Прибоју.

Тамница. Нико не зна да сам жив, осим мојих.

Пријавих се када се мало средило и умирило.

Позваше ме на нако дослужење војске, у резерву, каквог ли ђавола. На Превлаку.

Прије мене стигле карактеристике. Све најгоре: четник, непријатељ, одметник, пећинар.

Али изгледа да је и Миљан Гаговић послао о мени нако писамце. Тек, нијесу прегонили у злостављању.

Кад, једног дана, дође по мене стражар, командантов посилни, шта ли:

- Ко је овдје Ново Делић?

Искорачих два корака:

- Ја сам.

- По наређењу: Преда мном! Код команданта!

Куку ти ка ти је! Просуће ми мозак, тек онако.

Уведе ме у собу. Преда мном избријан, заокругљен, ухрањен господин, млад официр.

Каже мом пратиоцу да се удаљи.

Мени лакну. Неће ми просути мозак у команди.

- Војниче, јесте ли ви Ново Делић?

- Јесам, друже мајоре.

- А сјећате ли се гдје сте били тада и тада те и те године?

- Ни Бог се не сјећа, а не ја. Окле ја знам ђе сам био?

- А да ли ви мене познајете?

- Вас не, али ваш глас ми се чини однекуд познат.

- А ја познајем и вас, и ваш глас.

- Свашта може бити. А како?

- Јесте ли били четник?

- Јесам.

- Кајете ли се?

- Ништа нељудско нијесам учинио да се кајем. Не кајем се.

- Јеси ли убио? Јеси ли стријељао?

- Не знам је ли коме Бог мој метак у борби додијелио, али убица нијесам; стријељао нијесам.

- Јеси, јеси, не лажи.

- Ја не лажем. Нико мој не лаже. Дали су ми нако момче да стријељам, а ја му рекох: Бјежи, несретниче. Пуцаћу увис. И расјекох му коноп на рукама, да лакше бјежи.

- То момче је било партизан?

- Јес.

- И пустили сте га?

- Јесам.

- А што?

- Да живи. Ко сам ја да му пресудим?

- А шта бисте му урадили да га сада видите?

- Ништа. Можда бих му рекао да ми је драго што је жив. Ништа више.

- Да ли би нешто од њега тражили? Живот вам је дужан?

- Ништа. Шта је тужни људски живот? Бог човјеку једном додијели да буде Бог – и да неком поклони живот. То није мала милост.

- И ви сте поклонили?

- Не знам. Знам да нијесам убио. И то је довољно.

- Друже, Ново Делићу, пред вама је човјек коме сте ви поклонили живот. Мајор Цвијановић, од Требиња. Једини Цвијановић који је преживио рат, захваљујући вама, Делићу. Срећан сам што смо се срели.

- Вама је, друже мајоре, живот поклонио Бог, а не Ново Делић. Бог је мени заповиједио: Не убиј! Имали сте среће. Неко ваш је вјеровао у Бога. Мора да је неко ваш био и четник.

- Ћути, будало! Одсад имаш моју пуну заштиту, али научи да ћутиш.

- Е, само то не могу, друже мајоре. Бог је човјеку дао ријеч и слободу.

Ето то бих волио да запамтиш, мој мали брате. То сам ти ја – Ново Радојев Делић, твој полазник.

У Београду, о Божићу 2025.

УВОД

Са седам појединачних, самосталних и засебних пјесничких књига *Туга пингвина*, Видици, Београд, 1967; *Модрица*, Матица српска, Нови Сад, 1974; *Кукута*, Рад — Народна књига — БИГЗ, Београд, 1977; *Вунена времена*, Просвета, Београд, 1981; *Црно руно*, Просвета, Београд, 2002, *Клупко*, Православна реч, Нови Сад, 2018; *Пут за Хум*¸ Српска књижевна задруга, Београд, 2022, са тематским избором патриотске поезије *Треће око*, Задужбинско друштво „Први српски устанак, Орашац, 2024; са Делима окупљеним у четири књиге *Песме, Есеји, Попудбина, Одбрана поезије,* Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2006, са два богата и темељна избора поезије *Кукутин врт,* Графомарк, Лакташи, 2009, и *Грана од* облака, Orpheus¸ Нови Сад, 2914, са два дебела тома докумената о процесу пјесничкој књизи *Вунена времена* и њеном пјеснику (*Вунена времена: процес и коментари*, I и II; приредила Бранка Ђого, Службени гласник, 2011, укупно 1729 страна) и књигама есеја *Поезија као апокриф,* Завод за уџбенике, Београд, 2008, *Пут уз пут*, Српска књижевна задруга и Словољубве, Београд- Бар, 2017, и *Земљани пут*, Српска књижевна задруга, 2020; са импозантном документарном грађом у припреми, Гојко Ђого је постао врло значајно име српског пјесништва друге половине XX вијека, а по свом ставу, односу према пјесништву,

по пјесничком саможртвовању и пјесничкој судбини — јединствена фигура српске поезије, Црни Аргонаут српског пјесништва, који је, својом изузетношћу, постао незаобилазан при проучавању појединачних поетика српске поезије XX вијека. Овај рад је настао управо из настојања да се поезија и поетика Гојка Ђога сагледа у контексту српског пјесништва XX вијека.

Овај критички осврт је израз дубоког поштовања овог тумача и за Ђогово пјесничко дјело у цјелини, и за његову одбрану тога дјела, и за пјесниково изузетно држање у данима, мјесецима и годинама хапшења, свакојаких процеса, затвора, хајки и притисака. То никако не значи да је Ђогова поезија у средишту наше пажње због пјесниковог више него храброг држања и високог самопоштовања, озбиљног, до саможртвовања одговорног односа према поезији, већ због ње саме, њене природе и вриједности, и њенога мјеста у српском пјесништву. Та поезија је наглашено самосвојна и оригинална, и овдје је посматрана у контексту српског пјесништва XX вијека,тако да природа овог истраживања налаже да се она доводи у везу и са поезијом других, нарочито великих српских пјесника прошлог вијека, који су одређивали пјесничке токове и такозвани „развој" поезије, што такође потврђује њену вриједност, па и изузетност.

По релативно скромном обиму пјесниковог опуса — засад седам пјесничких књига — по његовој заокружености и пјесниковој бризи за цјелину и цјеловитост, за стално дорађивање и успостављање одређених поетских „кругова" унутар опуса, Ђогово пјесништво довођено је у везу са пјесничким дјелом Момчила Настасијевића и његовим лирским круговима, а нарочито

са опусом Васка Попе. Биће једнога дана занимљиво пратити Ђогове пјесме „у настајању", као што смо данас, послије Новице Петковића, у прилици да пратимо Настасијевићеве. Ђого се враћа и својим раним пјесмама интервенишући на њима. У том погледу је илустративна дужа пјесма „Неизвесно" — цијела једна поема, или крипто циклус пјесама — с којом се Ђого носи читавог свога пјесничког вијека. Нијесмо сигурни да је та пјесма још увијек коначно уобличена. Будући приређивач Ђогових пјесама, односно њиховог евентуалног критичког издања, имаће пуне руке посла. Биће веома тешко утврдити аутограф, „канонско издање" и појединих књига, и појединачних пјесама. То може отежавати, и сада понекад отежава, тумачење, па чак и цитирање Ђогових пјесама. Несумњива је пјесникова тежња за цјеловитошћу опуса, враћање већ објављеним пјесмама и рад на њиховој поправци. Идеал пјесничког опуса као складне и савршене кутије као да је непрестано пред пјесниковим очима.

Ђогово пјесништво је довођено у везу са Попиним и по односу према фолклорној традицији, и по морфологији, а нарочито по унутарњем принципу моделовања: принцип *загонетања* заједнички је обојици пјесника. Интересовање за стару српску и словенску митологију заједничко је Ђогу са Попом и Растком Петровићем, а отвореност према завичајном дијалекту, фразеологизмима и идиому доводи ову поезију у везу са Матијом Бећковићем. Сам пјесник је имао потребу да се посебним есејима одреди према Стевану Раичковићу и Бранку Миљковићу. На сродност Ђогове поезије са пјесништвом Новице Тадића указивао је и Марко Паовица у изврсном раду „Бореј у Хумнини - Хумљак код

Хиперборејаца” који већ насловом недвосмислено алудира на Милоша Црњанског. Сам Ђого је експлицитно показивао дивљење за поезију и језичку имагинацију Лазе Костића.

Од страних пјесника у вези са Ђогом најчешће се помињу Овидије, Хелдерлин, Бодлер, Валери и Маларме. Све ове релације би требало да буду успостављене и расвијетљене што у овом раду, што у његовим будућим проширењима и допунама. Занимљиво је, на примјер, да Ђогова поезија, нарочито *Вунена времена*, није довођена у везу са традицијом нашег сатиричног пјевања, што мора бити знак њене особености и посебности. По нашем осјећању, разлог ваља тражити у амбивалентности ове поезије: с једне стране, у њеној сатиричној усмјерености на друштвену стварност Југославије у другој половини XX вијека и на њеног доживотног предсједника, а са друге стране, у ослањању на стару српску и словенску митологију и религију, тако да су све Ђогове пјесме из *Вунених времена* амбивалентне, најмање значењски двосмјерне, а самим тим и много сложеније, и боље, од једносмјерне рационалистичке сатиричне поезије.

Прво ћемо направити дијахронијски пресјек кроз Ђогову поезију, пролазећи кроз сваку од седам збирки појединачно, поштујући редослед њиховог појављивања и пјесниковог развоја. Затим ћемо се позабавити Ђоговим „програмским”, односно аутопоетичким пјесмама, како бисмо стекли увид у његову пјесничку аутопоетику исказану у самим пјесмама. То је важна тематска константа Ђогове поезије, али и један од видова Ђоговог рефлексивног пјесништва. Потом ћемо подвући Ђогову самосвојност освртом на споредниј у, али на моменте

изузетну тематску линију — на његово љубавно пјесништво. Тема Ђоговог културног патриотизма наметнула се избором *Треће око*, а Ђогово пјесништво је, барем од *Кукуте*, несумњиво и сатирично, па се ваља позабавити и природом Ђогове сатиричне поезије.

Ова књига је нужно отворена, не само зато што је отворен и Ђогов опус. Она вапије за анализом Ђогових есеја и за низом компаративних, само назначених огледа. На крају ћемо пажњу усмјерити на однос Ђогове поезије према српским пјесницима XX вијека, с намјером да успоставимо неке линије по сродности, без икакве жеље да реактуализујемо теорију утицаја. Неке пјесме Стевана Раичковића, које су сасвим сродне једној линији Ђоговог пјевања, настале су крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, дакле, послије Ђогових. Новица Тадић је девет година млађи од Гојка Ђога, а нама за поређење занимљиве пјесме Бранислава Петровића настајале су отприлике истовремено са Ђоговим. Наш циљ је утврђивање поетичких блискости — сродних тема, поступака, пјесничких слика, односа према традицији — а не утврђивање утицаја. Наш рад је, дакле, поетички усмјерен.